

पुनरत्नानामधिकारो वज्रपूर्वाणाम् । रत्नानि वलाहै-
त्याद् दधीचितोऽन्ये वदन्ति जातानि । केचिदुभयः
स्वभावादु वैचित्र्यं प्राप्तरूपत्वानाम् । वज्रेन्द्रनील-
सरकतकर्कतनपद्मरागरुधिराख्याः । वैदूर्यपुलकवि-
मलकराजमणिस्तटिकशशिकान्ताः । सौगन्धिकगोमेद-
कशङ्खमहानीलपुष्करागाख्याः । वज्रमणिज्योतीरमशस्य-
कसक्ता प्रवाचानि” । [शब्दः ।

रत्नकन्दल पु० रत्नेषु कन्दल इव रत्नत्वात् । प्रवाले

रत्नकूट पु० रत्नमयः कूटः शृङ्गमयः । पर्वतभेदे शब्दः ।

रत्नगर्भं पु० रत्नयुक्तं गर्भं मध्यं यस्य शा० त० । १षष्ठे
राजनि० २कुवेरे च तिका० । १पृथिव्यां स्त्री हेमच०
४सत्पुत्रायां नार्याच स्त्री ।

रत्नद्वीप पु० । रत्नमयो द्वीपः । तन्त्रोक्ते सुधासमुद्रमध्य-
स्थिततया ध्येये रत्नमयेऽन्तरीपे ।

रत्नधेनु स्त्री रत्नकल्पिता धेनुः । महादानार्थं कल्पितायां
रत्ननिर्मितायां धेनुाम् । मत्स्यपु० २८७अ० दशमम् ।

रत्नपारायण न० रत्नानां पारायणं साकल्येन स्थानम् ।
सर्वरत्नाधारे “रत्नपारायणं नाम्ना लङ्का” भट्टिः ।

रत्नमुख्य न० रत्नेषु मुख्यम् । हीरके अमरः ।

रत्नवती स्त्री रत्नानि सन्त्यस्याः मत्स्यपु० मयः वः । १पृथिव्याम्
शब्दः । २रत्नयुक्ते त्रि० ।

रत्नसानु पु० रत्नानि सानावस्य । सुमेरुपर्वते अमरः ।

रत्नसू स्त्री रत्नानि सूते सू-क्रिप् । पृथिव्याम् हेमच० ।

रत्नाकर पु० इत० । १षष्ठे अमरः । रत्नोत्पत्तिस्थाने
२मणिखनौ च ।

रत्नाचल पु० रत्ननिर्मितः अचलः । दानार्थं कल्पिते रत्ननि-
र्मिते पर्वते धान्यशैलशब्दे ३८८१पु० दशमम् । [भूषणभेदे ।

रत्नाभरण न० रत्नवटितभाभरणम् शाक० त० । (जङ्गायो)

रत्नावली स्त्री इत० । १रत्नसमूहे तदुवटितहारे श्वत्स-
राजपत्नीभेदे च रत्नावलीमधिकृत्य कृतः ग्रन्थोऽयं
आख्यायिकायां तस्य लुक् । श्रीहर्षकृते चतुरङ्गात्मके
४नाटिकाभेदे । [स्त्रीत्वे वा लीप् ।

रत्नि पु० स्त्री० क-कत्तच् । वज्रसृष्टिहस्तपरिभाषे अमरः ।

रथ पु० रथ्यतेऽनेन अथ वा रथ-कथन् । १खनामख्याते
यानभेदे अमरः । २देहे च “आत्मानं रथिनं विद्धि
शरीरं रथमेव च” इति गीता । अथ रूपकमित्यन्ये
३पादे ४भेतसृष्टे विश्वः ५तिनिसृष्टे राजनि० ।

यानरूपपरथभेदादिकं हेमच० उक्तं यथा

“युद्धार्थं चक्रवद्व्याने शताङ्गः सृन्दनो रथः । संकी-
र्णार्थः पुष्परथो देवार्थस्तु, मरुद्वयः । योग्योरथो वैन-
यिकोऽध्वरथः परिचातिकः । कर्णीरथः प्रवहणं डयनं
रथगर्भकः । अनस्तु शकटोऽथ स्यादुगन्ती कम्बलि
वाद्यकम् । अथ काम्बलवास्ताद्यास्तैः परिहृते
रथे । स पाण्डुकम्बली यः स्यात् संवीतः पाण्डु-
कम्बलैः । स तु द्वीपो वैयाघ्रश्च द्रुतो वो द्वीपचर्मणा ।
ज्योतिर्विदाभरणे तत्करणज्वादि उक्तं यथा “लोह-
मैत्रलघुजिष्णुकभेषु सृन्दनाखिलविधानमथाहुः । सेन-
सदृशेषु वलाम्बुतपःस्थैः साधुराशिमति साधुभिरङ्के ।
रथचक्रभागमाह “उष्णवृष्णिकरकर्णयुगाक्षाद्देवसृज्यवलयं
वलयस्य । सव्यभागनिचितभ्रममप्यादादिमध्यमनसो नव-
भागम् । अयमे भवति सङ्कलिरत्नः कूरोडुनि
जयोऽथ रथाङ्के । सन्धिभेदार्थं हृतिरन्तरसम्बो भीति-
रिष्टमनसो ननु गर्भे । अथ रथकत्यसृज्जते “पुष्पे
पुनर्वसृज्ये ठातुराधारेवतीद्वये । अवणादिलिभे हस्त-
लितये रोहिणीमृगे । सार्के सौम्यदिने सौम्यविलम्बे
रथकर्म सत्” । [अमरः

रथकक्षा स्त्री रथानां समूहः रथ+कञ्च् । रथसमूहे
रथक(का)र पु० रथं करोति क-अच्-अण् वा । १रथ-
निर्माणकारके (स्त्रुधारे) श्वर्णसङ्करभेदे करणप्रां
माहिष्याज्जाते पु० स्त्री० । [अमरः ।

रथकुटुम्बिन् पु० रथस्य कुटुम्बीव चालकत्वात् । सारथो
रथगर्भक पु० रथस्य गर्भमिव इवार्थं कन् । १कर्णीरथे
२स्कन्धवाह्याने (पालकी) हेमच० ।

रथगुप्ति स्त्री रथस्य गुप्तिः शस्त्रवारणार्थं रक्षा उपचारात्
तत्स्थानम् । रथस्य शस्त्रवारणार्थं गुप्तस्थाने अमरः ।

रथचरण पु० रथस्य चरण इव गतिहेतुत्वात् । १रथचक्रे
तन्नामनामके २चक्रवाकविहगे पु० स्त्री० शब्दः स्त्रियं
लीप् । रथपादादयोऽप्यत्र । [दृक्ते अमरः ।

रथद्रु पु० रथनिर्माणाय द्रुः रथनामको वा द्रुः । तनिग्र-
रथन्तर त्रि० रथेन तरति तृ-खच्-सुम् च । १रथनेतरि ।

“अभित्वा शूर” इत्यस्याच्चिच गीते २सामभेदे न० ।

“सरादिविशेषानुपूर्वैर्भातस्वरूपे ऋगञ्जरथ्यतिरिक्तं यत्
गानम् तद्रथन्तरम्” सामार्चिकभाष्यम् । “नामदेव्यं दृष्टत्
साम ज्येष्ठसाम रथन्तरम्” इत्युपक्रमे “पश्चिमे द्वार-
पाक्षौ तु पठेतां सामगावित्” वि० पा० ।

रथयात्रा स्त्री रथेन यात्रा । आषाढपुल्लद्वितीयायां जम्